

ЗЛАТА КОЦИЋ

ИЗМЕЂУ НЕБА И ЗЕМЉЕ – СРЦЕ

Над песмом Милице Стојадиновић Српкиње
„Кад се небо мути”

Песма Милице Стојадиновић Српкиње „Кад се небо мути” под високом тензијом, али на једноставан начин и минималним средствима, саопштава изричит став – изгледа као да је у одбрану тога става и написана: „Ја зар да коме чувства изјавим?” Чувства треба да остану тајна, лична судба такође није за јавност. Како данас читамо ту песму (подразумевајући, свакако, овоје романтизма), чиме нас она осваја, по чему је вреднујемо тако високо да је можемо узети као репрезентант једног песничког гласа, као карику једне књижевности?

Складна, сведена, мотивски увезана до монолитности, ова песма с лакоћом запрема велики простор. Ако графички представимо то што видимо у њеним строфама, издвојиће се врло јасно три нивоа, по вертикали: горњи – средњи – доњи.

Та три нивоа видљива су већ у првој строфи:
Кад се небо мути, не каже зашто,
Нит росна киша рад кога пада,
А срце моје да каже нашто
Што оно само зна за се сада?
Ја зар да коме чувства изјавим?
Та пре ћу мртва да се утајим!

Горњи ниво означен је у два потеза: „небо које се мути”, „росна киша” – при чему киша, уједно, води поглед смером наниже. Средњи простор обележен је једном сликом: „срце моје”.

Доњи ниво садржан је посредно у исказу о условном „та прећу *мртва* да се утајим” – „мртва” је овде само назнака у смеру на ниже, нешто могућно, присутно као извесна неизвесност. Синтагма „да се *утајим*” заслужује посебну пажњу – јер као да ублажава, релативизује ово „мртва”, дајући му карактер некакве привремености.

Друга строфа: најнепосредније се надовезује на завршетак прве, и као да додатно најпре потврђује оно малопређашње потенцијално:

Скрива се земља под покров ноћи
Док звезда трепти на небу сјајна.
А завес срца зар треба поћи
Да снимим? чувства и јавим тајна?
Нек туга, радост у њем’ почива:
А тајну небу тек не открива.

„Скрива се земља под покров ноћи” – остајемо на доњем нивоу, он је сада и именован, „земља”, док „покров” недвосмислено асоцира најпре на смрт. Реч је о „покрову ноћи”, тиме као да се ноћ као виша законитост и небеска појава спушта, снижава, привезује за симболику нижег, земаљског.

Али већ следећи стих те друге строфе: „Док звезда трепти на небу сјајна” нагло и прецизно скаче опет на *горњи ниво*, и то пробијајући и оно мутнило и ону кишу (звезда, небо, сјајна), тако да је сад већ реч и о горњем слоју горњег нивоа. Да би се одмах поново склизнуло на *средњи ниво*: „А завес срца”. Лепа, речита, важна слика, свакако кључна за ову песму, умногоне и за лик и певање М. С. Српкиње уопште. Важно је то да у овој, другој строфи *нема даље смернице ка доњем нивоу*, напротив, изведен је лук навише: „А *тајну небу* нек не открива”. Срце и небо – сад то сјајно звездано небо – тиме су на свој начин здружени и смерница је сада свакако *узлазећа*, али уједно су и у извесној опозицији: „тајну небу нек не открива”.

Трећа строфа поново враћа поглед на доњи ниво:

У подне, ил вече живота свога
Потужи сваки на земљи овој.
И ја бих гласа имала тога
Ко многи песник у песни својој;
Ал да ми судба зар буде јавна?
Та пре ће примит земља ме тавна!

Ова строфа је на први поглед сва на *доњем* нивоу, и креће се већ *по хоризонти*али. Такав утисак стварају прва два стиха: „У подне ил вече живота”, „потужи сваки на земљи овој”, и шести стих: „Та пре ће примит земља ме тавна”, исписујући земни оквир. Али није сасвим тако: у том оквиру, између двеју снизилица, у средишњој строфе стоје стихови: „И ја би’ гласа имала тога / Ко многи песник у песми својој”. *Глас, њесма, њесник* – није ли то троструки тук на утук, директно одбијање смртности, лаки трескок увис (ја бих се, из свога „Галгала” чак нашалила – трострука звезда, на трави).

Песник јесте између мутног неба и тавне земље, али као што мутно небо по вишој вољи и милости бива прозрчено сјајном звездом, тако се и песников глас запућује одоздо, као одсејај, као одговор. Глас овде стоји као пандан, аналогон оној звезди из друге строфе.

Битно је уочити да у трећој строфи, на доњем нивоу, не фигурира реч „срце” – не види се, не чује се – прекривено је, заклоњено – на делу је она кључна *завес*. Али функцију одизања ка горњем нивоу преузима *глас*, односно *њесма, њесник*. Да ли је ту, свесно, полусвесно, начињен заокрет увис, или је, уједно, и можда сасвим несвесно, начињена и једна суптилна супституција? Да бисмо сагледали дубље значењске слојеве, уочене нивое у песми можемо условно, уосталом према древној представи, применити и на људску силуету, зашто не и женску. На тај начин, ако у горњем нивоу имамо око (уплакано небо), у средњем нивоу: срце – онда би *глас* требало по тој схеми да заузме горњи ниво, где је грло-певање, чело-свест, потиљак-заум. А у доњем би требало да буде атрибут плодности. Који и јесте ту, али не као ознака телесног плодношења већ као отеловљење космичког принципа рађања.

Није се тешко досетити да су у слици мутног неба и кише уједно представљени и – око и сузе, али и то да је управо та киша овде песнички тако лепо пресаздана у – „завес срца”. Нисам за то да се та завес разгрће, да се цара по срцу – нека остане тако како песма и налаже. Али ми се чини да се песма, како то већ бива, отела песнику, и да сама, певајући с намером да *скрије*, уједно и *ошкрива*, *посредно саопиштава* дубљу, најдубљу побуду певања, бол посебне врсте.

Знамо, бол углавном ћути, остављено нам је и од Ђуре оно „жалост нема речи много”, а кад избије, то је крик. Није ли се Милица Српкиња управо крика и клонила?! Наше неупоредиве народне песме уче нас, барем мене, да је родно место певања – управо та тачка прелаза из плача у песму. А и живот не оклева да нам тај наук овери. Познати су нам они прекори Милици да „пева само о српству”, те да је „студена као да место срца носи камичак у грудма”.

И њена одбрана: „Кад би’ ја место камичка носила у мојим грудма облик какве ми сродне душе, зар би таквој српској девојци приличио певати: чуј, свете, ја сам заљубљена.” Е сад – то њено прихватање да се може говорити о „камичку”. Откуда он код толиког жара, код обиља жара у тој личности!?

Живот поставља недокучиве рампе, смернице, заокрете. Једноставно, ускрати ушће, па се ти сналази куд ћеш са својим препуним коритом. Ко би се усудио да најмоћнију реку живота, или Силу Небеску, коју зовемо Љубав, рашчлањује у живом току, да поставља бране дуж корита којим тече – сама магма?! Ако живот ускрати уливање, узајамни преплет двеју матица и њихов ток једним истим коритом, ако тиме искључи и сваку компромисну могућност материнства у дословном смислу, хоће ли се једном срцу умањити могућност да буде постављено између неба и земље као трећи члан космичког савеза званог Љубав, као равноправни репрезентант Љубави. Не, наравно, ова песма то и показује. Што опет не значи да између њених редова, иза завеса срца – нећемо осетити огромно пулсирање: огроман бол: исти онај бол поистовећивања с болом Мајке Југовића, или Мајке Небеске, колико и бол за дечакком код Чукур-чесме, или оним код Ајдук-чесме. Тај бол који извире из родољубља, стихољубља, богољубља, човекољубља могао би се звати по Милици, која је самом собом крчила тунел и била жртва. Знамо да се Милица позивала на Јефимију; није ли имала у наслеђу и Јефимијин бол над боловима, из чедољубља; није ли се у њој, Милици, управо он унапред стврднуо у „камичак”: као свако одрицање унапред, стврднута магма. Тако некако осећам и из ове песме, из овог завеса срца, без његовог разгртања, најдубљи бол ове жене. Којој је трагични крај дошао у подне живота, не увече, једино је у томе омашила.

Али није ли и трпљењем и страдањем искупљено шта је имало да се искупи, било на личном или општем плану? И ову чињеницу да смо ми сада овде, да ви тако лепо негујете успомену на Милицу Српкињу и да ево и ја (као карика, као тренутни представник ланца званог српско песничтво) здрушно боравим у њеном песничком гласу и у њеном људском болу – ту, дакле чињеницу видим као потврду томе да је једна светла душа на правом, добром месту у тој горњој сфери, да нас оданде повезује и да се томе можемо само радовати и бити, разуме се, захвални.*

---

* Беседа добитнице песничке награде „Милица Стојадиновић Српкиња”, у Новом Саду, 27. октобра 2020.